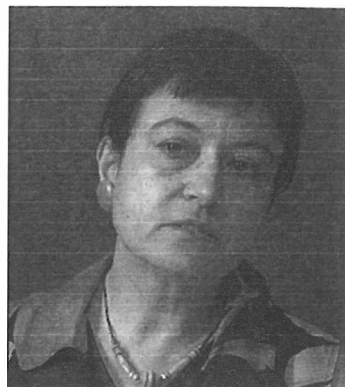

Рая Й. Заимова е професор (д.ист.н.) в Института за балканистика с център по тракология (БАН). Публикува в България и чужбина изследвания в областта на културната история и общуванията между Запада и Изтока през модерната епоха; ръководител на редица национални и международни проекти. Чете лекции в СУ „Св. Климент Охридски“ и Нов български университет; гл. редактор на сп. *Etudes balkaniques*; членува в редица национални и международни сдружения, кооптиран член на Международната организация за проучване на XVIII в. и Просвещението (ISECS). Публикувани монографии: *Българската тема в западноевропейската книжнина, XV–XVII век*, 1992; *Пътят към „другата“ Европа (из френско-османските културни общувания, XVI–XVIII век*, 2004; *Voyager vers l' „autre“ Europe (Images françaises des Balkans ottomans, XVIe–XVIIIe s.)*, Istanbul, 2007; *Aux sources de l'histoire balkanique et l'impacte francophone*, Istanbul, 2012; *Histoire de la Mission lazarisite de Macédoine (1839–1939) par Arthur Droulez C. M. Texte publié par les soins de Raïa Zaimova*. Istanbul, Les Editions ISIS, 2018. (Cahiers du Bosphore XCVIII). Съставител и редактор на редица колективни издания у нас и в чужбина. Публикува в превод на български Шарл гоу Канж, *История на империята на Константинопол*, 1992, *По следите на... Одисей*, 2008, както и френски документи за Балканите: *Correspondance consulaire des ambassadeurs de France à Constantinople, 1668–1708*, Paris, 1999; *Consulats de France en Grèce et en Turquie*, Paris, 1985.

Рая Заимова

100 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА ЕПИСКОП ЛАЗАР МЛАДЕНОВ (1853–1918)

През 2018 г. се навършиха 100 години от кончината на Саталския епископ Лазар Младенов, сполетяла го в Рим на 6 март 1918 г. За неговата личност и дейност се намират сведения не само на сайта на Българска апостолическа екзархия, но и в научните изследвания за униатското движение.¹ В последните месеци излезе на френски език книгата на лазаристкия отец Артур Друлес *История на лазаристката мисия в Македония (1839–1939)*², за която списание *Християн-*

¹ <http://www.kae-bg.org/?act=content&rec=53> ; За него дава роднински сведения и М. Радонова, Нашенец от Банско пазел тайните на Ватикана. Епископ Лазар не криел своя произход: <https://www.blitz.bg/article/34425> – 23. 05.2013 ; Кирил, патриарх български, *Принос към униатството в Македония след освободителната война (1879–1895): доклади на френските консули в Солун*. София, Синадално изд., 1968; С. Елдъров, *Униатството в съдбата на България*. София, 1994; С. Елдъров, *Католиците в България, (1878–1889)*. Историческо изследване. София, 2002; Р. Заимова, *Латини и българи*. – В: *Представи и миражи: „чуждото“ в „своята“ литература*, Академичен кръг по сравнително литературознание, София: <https://calic.balkansbg.eu/conferens/images-and-mirages/109-latins-and-bulgarians.html#note15> : 25.11.2018 и др.

² *Histoire de la Mission lazarisite de Macédoine (1839–1939) par Arthur Droulez C. M. Texte publié par les soins de Raïa Zaimova*. Istanbul, Les Editions ISIS, 2018. (Cahiers du Bosphore XCVIII)

ство и култура публикува кратка информация.³ Въз основа на архивни материали от Конгрегацията на Мисията на свещенослужителите, т.нар. лазаристи, отец Друлес осветлява неизвестни досега страни от житейския път на епископа.

Тук излагам основните факти и събития от живота на Лазар Младенов, както и мой превод от френски език на откъс от посочената книга на отец Друлес за ранните години на бъдещия епископ.

Лазар е син на православния отец Димитър Арабаджийски от Банско, основател на българско школо. До бащата стига информация за новосъздадено училище от лазаристите в крайградския район на Солун, където образованието е в тон с добрите християнски нрави и добродетели. Детето постъпва в пансиона, изявява се като добър ученик, който има качества за католически духовник. След Солун Лазар е изпратен в лазаристкия колеж „Св. Бенедикт“ в Цариград, а от 1874 г. в семинарията на същия орден в Париж. В следващите години начетеността му и познанията по френски език допринасят, за да бъде привлечен като преводач от френската делегация по време на Берлинския конгрес (1878). После за кратко преподава в колежа „Св. Бенедикт“ в Цариград, а на 12 юни 1883 г. е ръкоположен за Саталски епископ.⁴ От 1883 до 1894 г. Младенов е апостолически наместник за българите в Македония. Монсеньор Бонети, генерален супериор на Мисията в Солун (1868–1887),

настоява за неговата дейност сред българите униати в тази османска провинция. Образованието и възпитанието му като духовник изцяло в лазаристка среда, както и българският му произход са сериозен аргумент за избора му. В негово лице католиците виждат „другия Кирил“, който ще отведе българите изцяло към лоното на Римокатолическата църква. В тази сложна обстановка предшественикът на Младенов във викариата на Македония, Нил Изворов, е изместен и се обръща отново към православие и Екзархията.⁵

В началото Младенов се установява в резиденцията в Кукуш, където изтърпява редица конфликти от страна на гръцкото духовенство и руска агентура. Уреждането на църковните въпроси на униатите, евангелизацията по селата и невежеството на поповете са основните грижи на епископа. Към това се прибавя голямата материална мизерия, която често пъти отблъсква онези, които са се решили да презърнат униатството или се отричат от него. Едва през 1891 г. Младенов получава лично от Абдул Хамид имперски ферман, с който е признат за епископ на българските униати във вилаетите на Солун и Битоля и става член на междлиса (градски съвет). С подкрепата на Св. престол прави проект за по-

³ В. Костов, Един ценен извор за историята на лазаристката мисия на Балканите, *Християнство и култура*, бр. 2, 2018, с. 105-107.

⁴ Ръкоположен е от епископ Нил Изворов, Михаил Петков, епископ на българите униати и Вениамин Евсевиадис, митрополит на гърците униати. Срв.: Кирил, патриарх български, *Принос към униатството*, с. 296.

⁵ С. Елдаров, *Униатството в съдбата на България*. София, фонд. Абагар, 1994, с. 14.

строяване на църква за българските униати в Солун (1888–1889)⁶. Тази инициатива не е явно подкрепена от представители на Лазаристката мисия и провалена. Остава само официално откритата копка в центъра на Солун. Някои неразумни постъпки на Младенов с кредити от Banque Ottomane в Солун за избавянето на българска мома от турски харем му създават недобър имидж. В същото време трудно се справя с попълване на недостига от средства за издръжка на Семинарията в Зейтинлика (където учи и негов племенник), на поповете, църквите в Македония. Тогава следва ориентацията на Младенов към Екзархията, наречена от него „нашата естествена национална Църква“. Отправя апел към българите униати, приканвайки ги да го последват. От декември 1894 до юни 1895 г. той прекарва в Цариград, където е приет от екзарх Йосиф, но в онези среди не се усеща уютно. В същото време католически авторитети в османската престолнина правят всичко възможно, за да върнат своя верен син към католицизма. Най-силният им аргумент е неговото израстване от малък сред лазаристите. Както ще видим по-долу в преведения откъс, според отец Друлес малкият Лазар се обръщал на „Вие“ към баща си!

След дълъг размисъл и терзания Младенов решава, че ще се завърне отново към Католическата църква – „майка и учителка на всички църкви“. Покаянието му се изразява отново в писмена форма. Междувременно е отлъчен от папата и завръщането му в Македония е нежелано, мястото му е заето от епископ Епифаний Шанов. Лъв XIII го приема в Рим (1896 г.), където работи във Ватикана към службата по източните въпроси, после поема работата на заместник-директор на Ватиканската библиотека. През годините поддържа преписка със свои роднини от Банско и не загубва връзка с родния край.

Детството на малкия Лазар, бъдещия монсеньор Младенов (1853–1874)⁷

Голямото средище Банско с 400 домакинства, разположено в областта на Разлог, в Горна Македония, дължеше името си на топлите минерални извори, които се скриват от склоновете на планината (bani = бани). Семейството на Младенов беше едно от най-почитаните в околността. Образован повече от останалите селски попове, поп Димитри [Димитър] се отличаваше в славянското църковно пеене толкова добре, че го преподаваше в училището. Певците от околностите идваха при него да се учат и всеки ден жилището на попа се огласяваше от свещени мелодии. Попското семейство растеше между тези святи концерти: след трима сина и две дъщери, на 24 юни/6 юли 1853 се ражда шестото дете Лазар Димитри [Димитров] Младенов. Датата е отбелязана върху корицата на една стара богослужебна книга заедно с тази на кръщението – 29 юни/11 юли: патронажът на свети Йоан Кръстител и на апостол Петър и Павел е добро предсказание.

⁶ Archives de la Congrégation de la Mission en Macédoine, Saint-Siège, 3B1, 3, 4, 5; Administration, 4B3 carton Mladenoff.

⁷ *Histoire de la Mission lazarisite de Macédoine (1839-1939)* par Arthur Droulez C. M. Texte publié par les soins de Raia Zaimova. Istanbul, Les Editions ISIS, 2018. (Cahiers du Bosphore XCVIII), p. 62-65.

Въпреки че детето е здравородено, то е по-слабо от братята и сестрите си. Баща му казвал: „Този тук не го бива да работи земята: ще го направим учен“. Послушен и нежен, Лазар расте до полата на майка си до десетата си година. Тогава баща му решава да го заведе в Солун. Майката много плакала, но сълзите ѝ не могли да променят решението на бащата. Детето казва сбогом на майка си, която повече никога няма да види. Попът и синът му пътуват шест дена на кон. Едно друго дете от селото, също придружено от баща си, се отправя към Солун със същата цел. Лазар не престава да гризе орехите и бадемите, с които майка му е напълнила торбата. На 8 декември 1864 г. той пристига в латинската църква. Там тържествено се празнува денят на Неопетненото зачатие и един стар орган скърца плачевно. Лазар, който никога не е чувал подобен инструмент, повярвал, че чува ехо от рая.

След службата пътниците са въведени при супериора на Мисията – Тюрок⁸. Децата правят метани, падат на колене пред светото причастие, епископите и видните личности. Тюрок ги приема с добронамереност, но за съжаление, той не може да ги настани поради липса на място. След приетото причастие, мъчителното пътуване и опитите за плач на децата пътниците настояват [за настаняването им]. Пред вид тези факти и че има само едно място, а не две, трябва да се направи избор. Тюрок го разрешава, като посочва Лазар, пренебрегвайки истинските сълзи на измествения кандидат. Поп Димитри подписва договор с [лазаристката] Мисия, според който бащата се ангажира да остави детето си за шест години. В случай на междувременен отказ се задължава да изплати всичките разходи.

В Зейтинлика⁹ Лазар влиза в нова сграда, блестяща от прясно боядисани стени и религиозна чистота. При повикването за обедната той се разделя с плач с баща си. Но като вижда булото на монахинята, започва да се прави на плашило, с въобразено око на циклоп на челото на сестрата и пляскайки с крила. После сервираните от нея макарони: о, ужас! – червеи за ядене. Сълзите му се удвояват и безнадеждните му писъци вият за това, че иска да си отиде. С майчини очи сестрата полага много усилия, за да го успокои.

По-бърз е напредъкът му по френски език и набожност. Той не закъснява да заяви, че иска да стане свещеник. Две други деца изявяват същото желание. Така на 27 септември 1867 г., на годишнината от смъртта на свети Викентий, Тюрок отслужва света Литургия, кръщава трите деца и в една кратка реч им обяснява какъв трябва да бъде занаятът начина им на живот. Всеки семинарист ще има самостоятелна стая, украсена с разпятието и мебелирана с легло и маса. Така Семинарията е създадена. Но тя има кратко съществуване. Две от трите деца не устояват. Тя послужва само за образоването на епископа, който ще очертае първия зародиш на българския католически народ.

⁸ Жан Тюрок (1825–1884), енорийски свещеник в Солун, супериор на Мисията (1857–1866).

⁹ Тогава заведението се намира в околностите на Солун, в Зейтинлика. Имотът на лазаристите е продаден през 1985 г., но сградата е запазена и днес превърната в общински културен център.

„Тази малка българска Семинария¹⁰ – пише монсенъор Бонети на 15 октомври 1867 г.¹¹ – беше скъпото творение на нашите събратя. То им беше препоръчано от нашия високопочитаем брат Етиен.¹² Ала демонът не пропусна да попречи на нашия Бог и скоро избухна буря.”

Най-напред стана измяната от един български дякон на име Бенжамин. От две години в Мисията, той се издигаше в очите на всички като набожен и последователен. Консултът на Русия го спечелва за схизмата, обещавайки му сума от 4000 франка и място в одески колеж.

Руският консул¹³, в заговор с гръцкия епископ и няколко православни търговци, които виждат в нашето заведение пропаганда срещу схизмата, удвоява усилията си, за да го унищожи. За целта двама българоговорящи монаси от Света гора са изпратени в селата в качеството си на изповедници. Те посещават родители, които са поверили децата си на нашето училище, укорявайки ги в извършено престъпление срещу Църквата. Подтикват ги към разкаяние и заплашват с отлъчване, в случай че упорстват. По този начин подтикват поп Димитри да отиде да прибере сина си.

Така бащата на Лазар пристига в Солун. Той се представя в Мисията, като казва, че натъжената му майка умира от желание да види сина си и затова моли настойчиво за едномесечен отпуск [на детето]. Ние отказахме да дадем разрешение, защото детето не можеше да прекъсне учението си по средата на годината. В продължение на 15 дена бащата настоява, но след като се убеждава, че няма да получи исканото разрешение, той разкрива истинските си намерения и в качеството на баща, си поисква детето. Руският консул подава официално искане до консула на Франция. Повикан във френското консулство, монсенъор Бонети се отправя там, носейки със себе си подписания преди 3 години договор с попа. Той [консултът] се беше обвързал да плати разходите, възлизащи на около 1000 франка. След изплащането на тази сума детето щеше да бъде върнато на бащата. Ала нито бащата, нито консултът разполагат с парите и пашата, към когото се обърнали, намерил за правилно направените разходи да бъдат изплатени.

Така минават три месеца. Попът възнамерява да отвлече Лазар насила. Решен да тръгне обратно за село, той наема коне. Една неделя, когато камбаната приканва нашите ученици за света Литургия, поп Димитри се появява в Зейтинлика с искане да говори със сина си. Лазар се спира за момент, за да поздрави баща си, докато останалите деца отиват на църква. След кратък разговор бащата казва на сина си:

– Ела, забравих нещо, което искам да ти дам, то е върху моя кон. Ела го вземи.

¹⁰ Petit-Séminaire – означава горен курс на обучение на онези младежи, които са показали склонност да станат духовници.

¹¹ Огюст Бонети (1831–1904) – свещенослужител в Конгрегацията на лазаристите (1859), титулуван Кардийски епископ (1885), титулуван Палмирски архиепископ, 1887; генерален супериор на Мисията в Солун (1868–1887), делегат и апостолически наместник в Цариград, 1887–1904.

¹² Жан-Батист Етиен (1801–1874) постъпва в Конгрегацията през 1820 г.; генерален супериор от 1843 до края на живота си.

¹³ Александър Евтимович Лаговски (1820 – ?) – вице-консул в Солун (1861–1863), консул в същия град (1864–1867), заема същия пост на о. Крит (1870–1873).

Без да подозира номера, който му се готви, детето тръгва с баща си към конете, на пет минути от вратата. Стигнали до това място, бащата казва на Лазар:

– Ето твоя кон, качи се, тъй като искам да те отведа въкъщи.

Силно изненадан от хитрината, Лазар се отдръпва назад и казва на баща си:

– Оставете ме най-напред да чуя светата Литургия, после ще видим.

– Никаква служба – възразява бързо бащата, като го хваща за ръката с цел да го повдигне на коня. – Не съм ли твоят баща и не ми ли дължиш послушание?

– Не казвам това, татко. Но по начина, по който ме третирате, вие ме принуждавате да постъпвам така. Е, добре! Дръжте стремето от другата страна.

– Ха, тъй де – мърмори бащата. – Ако останеш още известно време при франкските духовници, скоро ще ги заобичаш повече от баща си: факт е, че раздялата с тях е трудна.

Докато поп Димитри разговаря със себе си, Лазар се преструва, че на три пъти не успява да се качи на коня, и поканва баща си да мине от неговата страна, за да му помогне. Докато поп Димитри обикаля тежко коня, Лазар минава под неговия корем и тичайки, стига до вратата на заведението, която, за щастие, намира отворена. Той прониква до църквата преди баща си, който го следва и не успява да стигне до вратата. Нашите две кучета пазачи оставят Лазар да премине, тъй като го познават, но забраняват на поп Димитри да приближи.

Лазар показва житейска опитност, като побеждава връзките между плътта и кръвта в името на призванието си. Но руската политика, недоволна в подкрепата на Фотиевата схизма, сега задейства френската политика. Консулите получават заповед да не подкрепят българското движение. Самият Етиен препоръчва на мисионерите възможно най-голяма бдителност. Отпуснатите наградни суми на творенията са премахнати, започнатата жетва залинява. Сестра Морел упорства въпреки забраната на монсеньор Бонети, като заявява: „Аз пазя българското зрънце“.

През тази същата година, 1867, колежът „Свети Бенедикт“ е преместен от Бебек в града под ръководството на Евгени Кор. Преустроената Семинария наброява 15 семинаристи. Измежду тях Етиен Коларо, Емануел Депари, Жорж Кури влизат в Конгрегацията. 14-годишният Едуард Вале е изпратен от събратята от Солун, последван от връстника си Лазар Младенов. Дръзкия Алфонс Марион е директор на семинаристите, докато неизразимият Кезада компрометира бъдещето на колежа. Монсеньор Салвер, визитатор в Провинцията на Цариград през 1869 г., се интересува специално от малолетния Лазар, когото познава от писмата на монсеньор Бонети. Той го изпраща да завърши учението си в люлката на свети Викентий де Пауло, придружен от Жорж Кури и Отон Алюта. През 1874 г. тримата са приети като пансионери в Семинарията.

Девет години по-късно Лазар Младенов ще стане епископ. Но бъдещето му е неясно. От Париж следи Второто българско движение, което се проявява в Кукуш. (...)